

(37)

**जिल्हा परिषदांमध्ये स्थापन करण्यात
आलेल्या महिला व बालकल्याण समितीने
राबवावयाच्या योजना.**

महाराष्ट्र शासन
ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग
शासन निर्णय क्रमांक : झेडपीए १००७/४५४/प्र.क्र.५१/पंरा-१
मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२.
दिनांक : १९ डिसेंबर, २००७.

- वाचा :-** १) शासन निर्णय, ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग क्रमांक : झेडपीई-१०९२/
प्र.क्र.३१८/०५, दिनांक ३ डिसेंबर, १९९३.
२) शासन पत्र क्रमांक झेडपीई-१०९३/सीआर-४३९/०५, दिनांक २ सप्टेंबर, १९९३.
३) शासन निर्णय ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग क्रमांक : झेडपीई-१०९४/
सीआर-९६६/०५, दिनांक १२ ऑगस्ट, १९९४.
४) शासन पत्र ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग क्रमांक : झेडपीई-१०९३/
सीआर-४३९/०५, दिनांक १२ ऑक्टोबर, १९९३.
५) शासन निर्णय, ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग क्रमांक : झेडपीई-१०/२००१/
प्र.क्र.२०६/०५, दिनांक ६ नोव्हेंबर, २००१.
६) शासन निर्णय, ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग क्रमांक : झेडपीए १००६/१२०७/
प्र.क्र.०८/पंरा-१, दिनांक २९ जून, २००६.
७) शासन निर्णय, ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग क्रमांक : झेडपीए १००६/१२०७/
प्र.क्र.०८/पंरा-१, दिनांक २५ सप्टेंबर, २००६.
८) शासन निर्णय, ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग क्रमांक : झेडपीए १००७/१२०७/
प्र.क्र.०८/पंरा-१, दिनांक ११ ऑक्टोबर, २००६.

शासन निर्णय :-

महिला व बाल विकासाशी संबंधित विविध कार्यक्रम राबविण्यासाठी सर्व जिल्हा परिषदांमध्ये महिला व बालकल्याण समितीची स्थापना करण्यात आलेली आहे. सदर समितीने राबवावयाचे कार्यक्रम संदर्भाधीन अ.क्र.५ येथील शासन निर्णयान्वये सर्व जिल्हा परिषदांना सूचना दिलेल्या आहेत. तथापि, बदलत्या परिस्थितीनुसार बऱ्याच योजना / कार्यक्रम कालबाह्य झाल्यामुळे त्यामध्ये सुधारणा करणे आवश्यक आहे तसेच बहुतेक जिल्हा परिषदांमधील लोकप्रतिनिधींना अशा योजनांबाबत फारशी माहिती नसल्यामुळे अथवा योजनेसाठी अत्यल्प तरतूद असल्याने महिलांच्या योजनांची योग्य रीतीने अंमलबजावणी होत नाही असे शासनाच्या निदर्शनास आले आहे. या सर्व बाबी लक्षात घेऊन महिलांना सर्व क्षेत्रात सक्षम करण्यासाठी जिल्हा परिषद क्षेत्रात महिला व बाल कल्याण समित्यांनी खालील योजना सक्षमपणे राबविण्याबाबत शासनाने उपरोक्त शासन निर्णय निर्गमित केले आहेत.

२. राज्यातील अनेक महिला व बाल कल्याण समिती सभापती यांच्याकडून महिला व बाल कल्याण समितीने राबवावयाच्या योजनांबाबत सुधारणा करण्याविषयी शासनाकडे वारंवार विचारणा होत होती. त्यानुसार शासनाने निर्गमित केलेल्या दिनांक ६ नोव्हेंबर, २००१ व २९ जून, २००६ च्या शासन निर्णयामधील योजनांबाबत मते जाणून घेण्यासाठी सर्व महिला व बाल कल्याण समितीच्या सभापतींची व महिला जिल्हा परिषद अध्यक्षांची बैठक बोलवावी, असे मा.मंत्री (ग्रा.वि.) यांनी निर्देश दिले. उपरोक्त निर्णयाच्या अनुषंगाने मा.मंत्री (ग्रा.वि.) यांच्या निर्देशानुसार दिनांक ६ सप्टेंबर, २००७ रोजी बैठक आयोजित करण्यात आली होती. सदर बैठकीत ग्राम विकास व जलसंधारण विभागाच्या दिनांक ६ नोव्हेंबर, २००१ च्या शासन निर्णयातील २४ मान्य योजना तसेच दिनांक २९ जून, २००६ च्या शासन निर्णयामधील १७ मान्य योजनांबाबत सविस्तर चर्चा होऊन खालील सुधारित २९ योजनांना अंतिम मान्यतः देण्यात आली. त्याप्रमाणे आदेश या शासन निर्णयान्वये देण्यात येत आहे.

१) महिला व बाल कल्याण समितीमार्फत राबविण्यात यावयाच्या योजना :-

लांब पल्ल्याच्या (२ कि.मी.अंतरावरील) शाळेत जाणाऱ्या मुलींसाठी

(इयत्ता ५ वी ते १० वी पर्यंत शिकणाऱ्या) सायकली पुरविणे.

दुर्गम भागात किंवा इतर ठिकाणी विद्यार्थिनींना त्यांच्या राहत्या गावांपासून ज्या ठिकाणी कमीत कमी २ कि.मी.अंतर चालत जावे लागते, अशा विद्यार्थिनींना मोफत सायकली पुरविण्याबाबतची ही योजना आहे. सदर योजना दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंबातील विद्यार्थिनींना लाभ देण्याची योजना आहे. ही योजना नव्याने सुरु करावयाची आहे. या योजनेखाली किती लाभार्थ्यांना लाभ द्यावा याबाबतचा निर्णय जिल्हा परिषदेने (आता संबंधित स्थानिक स्वराज्य संस्थांनी) घ्यावयाचा आहे.

२) ग्रामीण भागातील आर्थिकदृष्ट्या कमकुवत असलेल्या स्त्रियांसाठी मोफत शिलाई

मशिन खरेदी करणे :-

केंद्र पुरस्कृत एकात्मिक ग्रामीण विकास कार्यक्रमाखाली दारिद्र्य रेषेखालील महिलांना शिलाई मशिन देण्याची तरतूद आहे. तसेच समाजकल्याण विभागामार्फतदेखील शिलाई मशिन पुरविण्याची तरतूद आहे. तसेच समितीला स्वतःच्या निधीतूनदेखील शिलाई मशिन खरेदी करता येतील व यासाठी लाभार्थी कसे व किती निवडावेत याबद्दल जिल्हा परिषदेने (आणि पंचायत समित्या व ग्रामपंचायती यांनी) निर्णय घ्यावयाचा आहे.

३) ग्रामीण महिला व बाल-कल्याण रोग निदान शिबिराचे आयोजन :-

० ते ६ वयोगटातील बालकांच्या आरोग्याची तपासणी तज्ज्ञ डॉक्टरांकडून करून घेणे व आवश्यक

असलेले औषधोपचार करणे, यासाठी रोगनिदान शिबिरे आयोजित करण्याची ही नवीन योजना आहे. ज्या ठिकाणी सार्वजनिक आरोग्य विभागामार्फत अशा प्रकारची योजना उपलब्ध नसेल किंवा उपलब्ध असलेली योजना राबविण्यासाठी पैशाची कमतरता असेल, त्या ठिकाणी या समितीमार्फत ही योजना घेण्यात यावी. या योजनेवर किती खर्च करावा, याबद्दल निर्णय जिल्हा परिषदेने (आणि पंचायत समित्या व ग्रामपंचायती यांनी) घ्यावयाचा आहे.

४) आदर्श अंगणवाडी / बालवाडी सेविकांना पुरस्कार :-

अंगणवाडी व बालवाडीमध्ये उत्कृष्ट काम करणाऱ्या सेविकांना समितीस स्वतःच्या निधीमधून पुरस्कार देता येईल व उत्कृष्ट काम करणाऱ्या सेविकांची निवड तसेच पुरस्काराची रक्कम किती असावी, याबद्दल जिल्हा परिषदेने निर्णय घ्यावयाचा आहे.

५) अंगणवाडी / बालवाडींना साहित्य पुरविणे :-

एकात्मिक बाल विकास योजनेखाली अंगणवाडींना लागणाऱ्या साहित्याची खरेदी सदर समितीने करावी. त्यासाठी एकात्मिक बाल विकास योजनेमधून खर्च करावा. तथापि, ज्या अंगणवाड्या / बालवाड्या समिती स्वतःच्या निधीमधून चालविल, त्यावरील खर्च समितीने स्वतःच्या निधीमधून करावा.

६) ग्राम पातळीवरील बालकांच्या / महिलांच्या कलागुणांना प्रोत्साहनासाठी स्पर्धा आयोजित करणे :-

विविध क्षेत्रामध्ये बालकांच्या व महिलांच्या कलागुणांना वाव देण्यासाठी प्रोत्साहनात्मक स्पर्धा या योजनेखाली समितीला आयोजित करता येतील. सदर योजनेखाली प्रतिवर्षी कोणकोणत्या स्पर्धा आयोजित कराव्यात. किती स्पर्धा आयोजित कराव्यात व यावर प्रतिवर्षी किती खर्च येईल, याबाबत जिल्हा परिषदेने (आणि पंचायत समित्या व ग्रामपंचायती यांनी) निर्णय घ्यावा.

७) किशोरवयीन मुलींना व मुलांना जीवनकौशल्याचे प्रशिक्षण देणे :-

किशोरवयीन मुलांना व मुलींना शाळेत सर्वसाधारण शिक्षण देण्यात येते. परंतु विशिष्ट किशोरवयीन समस्यांबद्दल शिक्षण देण्यात येत नाही. असे निदर्शनास आले आहे की, त्यामुळे त्यांना काही मानसिक व सामाजिक, मनोवैज्ञानिक अडचणींना तोंड द्यावे लागते. याबाबत अनुभवी व संवेदनशील तज्ज्ञ/स्वयंसेवी संस्थांमार्फत सदर प्रशिक्षण आयोजित करण्यात यावे. त्याचे स्वरूप स्थानिक आवश्यकतेनुसार ठरविण्यात यावे. उदा. शाळेत / महाविद्यालयात शिकणाऱ्या मुलींसाठी किंवा गळती झालेल्या मुलींसाठी दर आठवड्याला एक वर्ग (तसेच मुलांसाठी स्वतंत्र वर्ग) भरविण्यात यावेत. प्रत्येक वर्ग १ ते २ तासांचा असावा. बाहेरील तज्ज्ञांना व डॉक्टरांना, मनोवैज्ञानिकांना सदर सत्र घेण्यासाठी निर्मात्रित करण्यात यावे. त्यांना प्रत्येक सत्रासाठी साधारणपणे रु.२०० ते ४०० मानधन देण्यात यावे.

या प्रशिक्षणात मुलींसाठी साधारणतः खालील बाबींचा समावेश असावा :-

अ) स्त्रियांच्या मासिक पाळीचे शास्त्र व उद्देश

ब) मासिक पाळीच्या काळात आरोग्यविषयक घ्यावयाच्या काळजीची आवश्यकता.

क) स्त्रियांच्या मासिक पाळीसंदर्भातील गैरसमज. उदा.मासिक पाळीच्या काळात स्त्रिया अशुद्ध असतात आणि त्यांना इतरांपासून व स्वयंपाकघरापासून वेगळे ठेवणे.

ड) गर्भधारणेचे शास्त्र, सर्वसाधारणपणे कुटुंबनियोजनाची साधने.

इ) बालविवाहामुळे आरोग्यास होणारे दुष्परिणाम.

फ) लैंगिक छळ, त्यापासून स्वसंरक्षण कसे करावे, कोणाची मदत घ्यावी. अशा परिस्थितीत हेल्पलाईनचा उपयोग करणे.

भ) एडस् नियंत्रण.

यासंदर्भात आरोग्य संचालनालय, केईएम रुग्णालय तसेच मुंबई महानगरपालिकेने चांगले मार्गदर्शक पुस्तक प्रसिद्ध केले आहे. त्याच प्रकारच्या पुस्तिका तयार करून वापरणे, मुलांसाठी स्वतंत्र विषयक निश्चित करावे. उदा. शरीरशास्त्र, विकास, एडस्, मुली/स्त्रियांबरोबर कसे वागावे, लैंगिक रोगांबद्दल गैरसमज व अंधश्रद्धा इ.

८) महिलांसाठी समुपदेशन केंद्र चालविणे :-

कुटुंबातील मारहाण, लैंगिक छळ व इतर तऱ्हेने त्रासलेल्या तसेच मानसिकदृष्ट्या असंतुलित महिलांच्या सामाजिक, मानसशास्त्रीय, कायदेशीर समुपदेशनासाठी सदर योजना राबवावी. यासाठी समुपदेशक व सल्लागार यांच्या मानधनावर खर्च करण्यात यावा. समुपदेशक व सल्लागाराची निवड अनु.क्र.१८ मधील योजनेत अंतर्भूत केलेल्या मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांच्या समितीमार्फत करण्यात येईल. सदर योजना महाविद्यालय / तज्ज्ञांच्या संस्थांमार्फत राबवावी. उदा. ज्या संस्थांकडे यापूर्वीच अशा प्रकारच्या समुपदेशनासाठी आवश्यक मनुष्यबळ, जागा, अनुभव व सोईसुविधा उपलब्ध असतील. सध्या देण्यात आलेल्या सुविधा व समुपदेशन यांचा विस्तार करण्याची आवश्यकता असल्यास असे प्रस्तावही मंजूर करण्यात यावेत. मात्र यासाठी संस्थेकडे स्वतःची जागा असणे आवश्यक आहे. तसेच त्यांनी स्वतः कार्यालयीन फर्निचर व इतर अनावर्ती खर्चाची व्यवस्था करावी. समुपदेशकाचे व सल्लागाराचे मानधन जास्तीत जास्त साधारणपणे दरमहा रु.८०००/- पर्यंत असावे. तथापि स्थानिक दराप्रमाणे मानधन ठरवावे. याशिवाय कार्यालयीन / प्रशासकीय आवर्ती मासिक खर्चासाठी जिल्हा परिषदा यांनी स्वतः मर्यादा निश्चित करावी व त्याप्रमाणे अनुदान देण्यात यावे. तसेच वस्तू साहित्य खरेदीवर एकूण योजनेवरील खर्चाच्या ३०% पेक्षा जास्त खर्च करण्यात येऊ नये.

९) सामूहिक विवाह :-

हुंडापद्धतीला आळा घालण्यासाठी कमीतकमी खर्चात कोणत्याही इच्छुक मुलामुलींसाठी सामूहिक विवाह आयोजित करण्यात यावेत व यात प्रति दांपत्य रु.५०००/- पर्यंत खर्च करण्यात यावा. विशेषतः गरीब कुटुंब, कर्जात बुडालेला शेतकरी, भूमिहीन शेतमजूर अशा प्रकारच्या कुटुंबांना या योजनेचा लाभ द्यावा.

१०) कुपोषित मुलांसाठी अतिरिक्त आहार :-

ग्रामीण / आदिवासी भागातील मुलांमध्ये कुपोषणाचे प्रमाण जास्त असल्याचे आढळून आले आहे. ते प्रमाण कमी करण्यासाठी कुपोषित मुलांना अंगणवाड्यांमार्फत दुप्पट आहार दिला जातो. तथापि कुपोषण कमी

करण्यासाठी तो पुरेसा नसल्याने कुपोषित मुलांना अंगणवाडीत पुरविण्यात येणाऱ्या आहाराव्यतिरिक्त विशेष आहार म्हणून स्थानिक उपलब्धतेनुसार दूध, अंडी, फळे, गूळ, शेंगदाणे, इ. वस्तूंचा पुरवठा करण्यात यावा.

११) महिला प्रतिनिधींची अभ्यास सहल :-

समितीस स्वतःच्या निधीमधून ग्रामपंचायत, पंचायत समिती व जिल्हा परिषदेमध्ये निवडून आलेल्या महिला लोकप्रतिनिधींना पंचायत राज संस्थेबाबतचे प्रशिक्षण ग्राम पातळीवर, तालुका पातळीवर व जिल्हा पातळीवर आयोजित करावे. प्रतिवर्षी अशा प्रकारे किती प्रशिक्षण वर्ग आयोजित करावेत व यासाठी प्रतिवर्षी किती खर्च करावा, याबाबत जिल्हा परिषदेने निर्णय घ्यावयाचा आहे.

१२) अपंग, मुले व स्त्रियांना कृत्रिम अवयव बसविणे / त्यांचे पुनर्वसन करणे :-

ज्या कुटुंबाची आर्थिक परिस्थिती अत्यंत हलाखीची आहे, अशा दारिद्र्यरेषेखालील कुटुंबातील अपंग, मुले, मुली व स्त्रियांना कृत्रिम अवयव बसविणे अत्यंत निकडीचे असल्यास समितीस यासाठी स्वतःच्या निधीतून खर्च करता येईल. सदर योजनेखाली लाभार्थ्यांची निवड तसेच त्यासाठी प्रतिवर्षी किती खर्च करावा, याबद्दल जिल्हा परिषदेने (आणि पंचायत समित्या व ग्रामपंचायती यांनी) निर्णय घ्यावा.

१३) गणवेश वाटप करण्याची योजना :-

इयत्ता ५ वी ते १० वी पर्यंतच्या मुलींना गणवेश वाटप करण्याची ही योजना आहे. सर्वसाधारणपणे ज्या मुलींची आर्थिक परिस्थिती चांगली नाही, अशा मुलींना गणवेशाचे वाटप करता येईल. तथापि, सदर कार्यक्रमाखाली प्रतिवर्षी किती मुलींना गणवेश वाटप करता येईल. तसेच कोणत्या शाळेतील मुलींना गणवेशाचे वाटप करावे, याबाबत स्थानिक स्वराज्य संस्थांनी निर्णय घ्यावयाचा आहे.

१४) जिल्ह्याबाहेर उच्च शिक्षण घेणाऱ्या होतकरू मुलांसाठी एक रक्कमी अर्थसहाय्य :-

आर्थिकदृष्ट्या कमकुवत घटकातील जिल्ह्याबाहेर उच्च शिक्षण घेणाऱ्या होतकरू मुलांना रु.२०००/- पर्यंत एक रक्कमी अर्थसहाय्य या योजनेखाली करता येईल. सदर मदत वस्तू स्वरूपात न देता रोख रक्कमेच्या स्वरूपात द्यावी. अशा होतकरू मुलांची निवड कशी करावी व प्रतिवर्षी अशा किती मुलांची निवड करावी, याबाबत जिल्हा परिषदेने (पंचायत समित्या व ग्रामपंचायती यांनी) निर्णय घ्यावा.

१५) बारावी पास मुलींना MS-CIT प्रशिक्षण देणे :-

सध्या शासकीय/निमशासकीय नोकरीसाठी MS-CIT उत्तीर्ण असणे अनिवार्य आहे. संगणकाबाबतचे ज्ञान तसेच संगणक चालविण्याचे कौशल्य प्राप्त करण्यासाठी १२ वी पास मुलींना MS-CIT अभ्यासक्रमासाठी प्रशिक्षण देण्याची योजना यामुळे उपयुक्त राहील. त्याप्रमाणे एखाद्या मान्यताप्राप्त संस्थेला फी देऊन त्याबाबतचे प्रशिक्षण आयोजित करण्यात यावे.

अधिकारी, जिल्हा सरकारी वकील, सिनीयर जे.एफ.एम.सी. (ज्युडीशियल मॅजिस्ट्रेट) इ.अधिकारी असावेत, जेणेकरून फक्त चांगल्या वकीलांची निवड होईल.

१९) महिलांसाठी हेल्पलाईन सुरु करणे.

२०) अंगणवाड्यांना आयर्न टॅब्लेट्स व ओ.आर.एस. पाकिटे पुरविणे.

२१) अंगणवाडीतील मुख्य सेविकांना उत्तम कामासाठी बक्षिसे देणे.

३. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या वेबसाईटवर उपलब्ध करण्यात आला असून त्यांचा संगणक संकेतांक 20071219171951001 असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(सुनील चव्हाण)
विशेष कार्य अधिकारी, महाराष्ट्र शासन.

प्रति,

- १) प्रधान सचिव, महिला व बाल विकास विभाग, नवीन प्रशासकीय भवन, मुंबई.
- २) विभागीय आयुक्त (सर्व).
- ३) जिल्हाधिकारी (सर्व).
- ४) जिल्हा परिषदांचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी (सर्व).
- ५) जिल्हा परिषदांचे मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी (सर्व).
- ६) आयुक्त, महिला व बाल विकास आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, ३ चर्च रोड, पुणे - ४११ ००१..
- ७) संचालक, एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना, कोकण भवन, नवी मुंबई.
- ८) सर्व मंत्रालयीन विभाग.
- ९) मुख्यमंत्र्यांचे सचिवालय.
- १०) मा. मंत्री (प्रा. वि.) यांचे खाजगी सचिव.
- ११) मा. राज्यमंत्री (प्रा. वि.) यांचे स्वीय सहाय्यक.
- १२) ग्राम विकास व जलसंधारण विभागाची सर्व कार्यासने.
- १३) निवड नस्ती, कार्यासन क्र.पंरा-१, ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

प्रत,

- १) सचिव, महिलांचे हक्क व कल्याण समिती, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, विधान भवन, मुंबई.
- २) सचिव, पंचायत राज समिती, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, विधान भवन, मुंबई यांजकडे माहितीसाठी रवाना.